

11. Грінченко Б. Словарь української мови / Упор., з дод. власного матеріялу Б. Грінченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1959. – Т. I–IV.
12. Історична граматика української мови / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх. – К. : Рад. школа, 1957. – 475 с.
13. Історія українського правопису XVI-XX : / В. Німчук, Л. Зизаній, М. Смотрицький. – К. : Наукова думка, 2004. – 583 с.
14. Мейе А. Общеславянский язык / Антуан Мейе. – М. : Иностранный лит-ра, 1951. – 491 с.
15. Методы автоматического распознавания речи : в 2-х кн. / Под ред. У. Ли. – М. : Мир, 1983. – Кн. 1. – 328 с.
16. Огієнко І. Український стилістичний словник / Іван Огієнко. – Вінніпег : Т-во “Волинь”, 1978. – 497 с.
17. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
18. Потебня А. А. Полное собрание трудов : Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.
19. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоепія, графіка, орфографія / Ніна Іванівна Тоцька. – К. : Вища школа, 1981. – 183 с.
20. Шимків А. Англо-український тлумачний словник економічної лексики / Анна Шимків. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2004. – 429 с.
21. УРТ – Українська рада танцю : положення. – Львів, 1999. – 18 с.
22. Чешско-русский словарь / Под ред. К. Горалека, Б. Илка, Л. Копецкого. – Прага : Гос. пед. изд-во, 1958. – 1302 с.
23. Этимологический словарь русского языка / Г. П. Цыганенко. – К. : Рад. школа, 1970. – 599 с.
24. Ladefoged P. A Course in Phonetics / P. Ladefoged. – Orlando : Harcourt Brace. – University of California, 1975. – 196 p.
25. Stevens K. N. Acoustic and perceptual characteristics of voicing in fricatives and fricative clusters / K. N. Stevens, S. E. Blumstein, L. Glicksman, M. Burton, K. Kurowski // J. of the Acoustical Soc. of America, 91, 1992. – P. 2979–3000.
26. Stevens K. N. Acoustic Phonetics. – Cambridge : MIT Press, 1998. – 607 p.
27. Vasmer M. Russisches etymologisches Woerterbuch / Max Vasmer. – Heidelberg, 1953-1958. – Bd. I–III.

ГРАФІЧНИЙ ЗАСІБ ТА ГРАФЕМА У СУЧASNІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

ВЯЛІКОВА О. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Введення у текст немовних (невербальних) знаків підвищує гнучкість засобів, що передають інформацію, а довільність утворення немовних знаків дозволяє змінювати їх за потребами спілкування [14]. З плином часу невербальні знаки (як і вербальні) семантично модифікувалися. Розділові знаки поступово розширили свої функції, стали поліфункціональними. Нестандартне вживання їх призвело до виникнення експресивних (графічних) засобів [2].

Графічний складник мови неодноразово привертав увагу вчених. З одного боку, дослідники тексту вивчали письмове мовлення з позицій семіотики [7; 11; 12], оперуючи поняттям графеми як письмового варіанта фонеми. З іншого боку, стилісти [2; 4; 6; 10] вивчали графічні засоби, що наповнювали текст образністю та надавали тексту особливу поетичність.

Мета статті – проаналізувати визначення понять *графема та графічний засіб*, виявити їх спільні риси та пояснити різницю у використанні цих термінів. Мета досягається завдяки виконанню наступних завдань: визначення термінів *графема та графічний засіб*; виявлення точки перетину цих понять; з'ясування різниці у їх використанні.

Графічний засіб – мінімальна одиниця графічного рівню мови, яка у тексті відмежована, принципово може бути відмежована від інших одиниць або виділена на їхньому тлі і яка має визначені функції у процесі комунікації [4, с. 14]. Графічними засобами передають найзагальніші спільні риси частин тексту (зокрема, інформацію про значущість частин тексту передає вибір кеглю) [15, с. 17].

Графічні особливості оформлення мовного матеріалу, що виходять за рамки загальновизнаної норми, О. О. Журтова називає авторською графікою або авторськими графічними засобами [6]. На матеріалі художнього тексту такі графічні засоби використовуються автором навмисно для вираження додаткових смыслових конотацій, для точнішої передачі авторської картини світу, з метою правильного прочитання тексту, а отже, й правильного розуміння [там само]. Наявність негомогенних частин у структурі тексту є одним із способів комунікативної напруги й у текстовому, і затекстовому просторі, тобто в просторі того, хто сприймає цей текст [8, с. 174].

Графічні засоби як паралінгвістичні засоби письмового тексту О. Є. Анісімова піддає ієрархії залежно від:

- ступеня прихильності до вербалних засобів тексту (самостійні носії інформації; носії додаткових семантичних й експресивних відтінків; ті, що не мають відношення до змісту, проте творять оптимальні умови його сприйняття);
- ролі в організації змістової структури тексту;
- функції, що вони виконують у тексті [1, с. 5].

При дослідженні графічних засобів І. В. Вашуніна [4, С. 76–78] виокремлює їх такі функції:

1. Референційна функція – функція графічного засобу, що вводить поняттєву інформацію та використовується для номінації нового референта.
2. Ілюстративна функція – функція графічного засобу, що вводить поняттєву інформацію, яка дублює словесну.
3. Модальна функція – функція графічного засобу, що використовується для додавання раціональної оцінки інформації, яка виражена словесно.
4. Виражальна функція – функція графічного засобу, що несе емоційну оцінку інформації, яка виражена словесно.
5. Метамовна функція – функція графічного засобу, що несе стилістичну оцінку плану вираження мовленнєвої одиниці.
6. Функція творення образності вторинної номінації – функція графічного засобу, що несе стилістичну оцінку плану змісту мовленнєвої одиниці.

Пропонує таку класифікацію графічних засобів надає П. Гальман [16]:

1) *графеми у вузькому смыслі слова*. Клас графем утворюють два підкласи: самостійні графеми і несамостійні (діакритичні знаки). До самостійних відносять літери, допоміжні знаки (пунктуація), пробіли, цифри, особливі знаки;

2) *лінійні супрасегментні графічні засоби* можуть бути конкретними (підкреслення) й абстрактними. Абстрактні включають у себе шрифтове виділення та інші засоби (розрядку, лігатури, постановку літери під або над рядком). А. Н. Баранов і П. Б. Паршин додають до лінійних супрасегментних засобів ще й кольорове виділення [3];

3) *просторові супрасегментні графічні засоби* поєднують поділення на рядки і текстові блоки, абзац, початок і кінець рядку, поля, обрамлення.

Як бачимо, дослідник використовує термін *графема* при поділенні графічних засобів на типи. Оскільки графема є терміном семіотики, а не стилістики (як графічний засіб), може статися плутанина серед понять, проте автор уточнює, що мова йде про графеми у вузькому смыслі слова, тому використання цього терміна є виправданим. Дійсно, графічним засобом може слугувати пунктуаційний знак, окрема літера або символ, для яких у семіотиці існує загальний термін – графема.

Послідовність звуків або графем у словесному знаку (звуковий або графічний образ слова) творить загальну форму знаку, яка зберігає його матеріальну тотожність [11]. У лінгвістиці графема – це найменший значущий елемент письмового висловлювання [5, с. 100]. У традиційній семіотиці Ф. де Соссюра графема зводиться до статусу “чистого” позначувального, матеріального репрезентанта одиниці звука [13, с. 63]. Проте різниця між фонемою та графемою вбачається у тому, що фонема – одностороння одиниця, тоді як графема фактично функціонує як знак, тобто як двостороння одиниця [7, с. 564].

З метою віднесення графеми до особливого виду тексту або різновиду повідомлення Ю. І. Смірная виділяє в ній такі текстотвірні властивості:

1) *Стандартизованість*. Накреслення графеми, тобто шрифт або почерк, якими вона виконана, вказує на зв’язок з часом та простором функціонування цього виду шрифту або почерку.

2) *Фільтрування культурою*. Закріпленість за графемами значень стала широко використовуватись тільки у ХХ столітті, отже, про їх “виживання” можна буде казати тільки через декілька століть.

3) *Об’єм*. Графема або сукупність графем не утворюють достатньо об’єму істинного тексту, проте об’єм смыслів, що вкладається в ці графеми, може утворювати текст.

4) *Стратегічні задачі тексту*. В ієрархічному порядку вони знаходяться вище *тактичних задач повідомлення*, графема же не завжди виконує стратегічні задачі [12, с. 135–136].

Використання різних підходів та дослідження об’єктів на межі декількох наук призвели у сучасній лінгвістиці до зміщення і взаємозаміщення деяких понять. Проаналізувавши визначення термінів графема та графічний засіб, можна зробити висновок, що термін графічний засіб є терміном стилістики, а графема – терміном семіотики, проте вона може використовуватись як стилістичний термін, у вузькому смыслі як вид графічного засобу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / Елена Евгеньевна Анисимова. – М. : Академия, 2003. – 128 с.
2. Анохіна Т. О. Поліфункціональність та поліаспектність графічних знаків / Т. О. Анохіна // Вісник Сумського держ. ун-ту. Філологічні науки. – Суми : СумДУ, 2004. – № 3 (62). – С. 9–14.
3. Баранов А. Н., Паршин П. Б. Воздействующий потенциал варьирования в сфере метаграфемики / А. Н. Баранов, П. Б. Паршин // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М. : Изд-во АН СССР, 1989. – С. 41–115.
4. Вашунина И. В. Коммуникативно-функциональные особенности некодифицированных графических средств (на материале не мецкого языка) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.14 “Классические языки”/ Ирина Владимировна Вашунина. – М., 1995. – 173 с.
5. Енциклопедія постмодернізму / Ч. Е. Вінківіст, В. Е. Тейлор. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
6. Журтова О. А. Роль авторской графики в просодической реализации информационной структуры художественного текста : на материале англоязычной художественной прозы второй половины XX века : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. А. Журтова. – М., 2005. – 185 с.
7. Зализняк А. А. О понятии графемы / А. А. Зализняк // “Русское именное словоизменение” с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – С. 559–576.
8. Коваленко Є. Структурна організація рекламного тексту в аспекті його лінгвістичного аналізу / Є. Коваленко // Лінгвістичні студії. – Р. VI. Проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 173–178.
9. Москвин В. П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / Василий Павлович Москвин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 630 с.
10. Серебренников Б. А. Общее языкознание / Б. А. Серебрянников. – М. : Наука, 1970. – 600 с.
11. Смирная Ю. И. Графема : текст или сообщение? / Ю. И. Смирная // Культурная жизнь Юга России. – Краснодар : Краснодарский государственный университет культуры и искусств. – № 4 (29), 2008. – С. 135–136.
12. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр // Труды по языкознанию. – М. : Прогресс, 1977. – С. 31–273.
13. Тарасов Е. Ф. Вопросы описания и интерпретации функциональных стилей : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. Ф. Тарасов. – М., 1964. – 24 с.
14. Феллер М. Д. Текст і зображення як модель комунікативного акту / Мартен Давидович Феллер. – К., 1998. – 123 с.
15. Gallman P. Graphische Elemente der geschriebenen Sprache / P. Gallman. – Tübingen : Niemeyer, 1985. – 317 s.

ІНТЕРКУЛЬТУРНИЙ РІВЕНЬ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: КУЛЬТУРЕМА В СТИЛІСТИЧНОМУ ЗНАЧЕННІ ЛЕКСЕМИ

ІВАНЕНКО С. М.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

XXI століття знаменувало перехід компаративістики на новий щабель дослідження мовних феноменів. Антропоцентричність філологічної науки, яка висуває проблеми безпосередньої взаємодії культурно-духовних цінностей і мови